

Trevizi, kmete svoje okoljšine spodbuja k umnemu in pridnemu gospodarstvu. „Pač dobro bi bilo, da bi umni in premožni grajšaki vsega našega cesarstva posnemali ta lepi izgled; kmali bi bilo kmetijstvo povsod na višji stopnji“ — pravi dunajski kmetijski časnik, iz kterega smo povzeli to novico.

Kaj pa dela ta grajšak v Trevizi?

Vsako leto razdeli mnogo svetinj in pa dnarja tistim kmetom svoje okolice, ki so kakorkoli tisto leto najboljše v kmetovanju se obnašali, ali da so kakošne poljske dela posebno čedno opravili, kake nove najdbe se poprijeli, svojo zemljo zboljšali itd. Tisti dan, kadar jim sreberne svetinje ali pa dnar namesto svetinj deli, povabi vsakega tako počastenega kmeta s celo njegovo družino k sebi na kosilo; zraven povabi pa še župana, fajmoštra in pa bližnje grajšake. Letos je razdelil 12 srebernih svetinj, v dnarji pa 1000 lir. Obdaroval je posebno tiste kmete, ki so se najpridniše skazali v obdelovanju rajža, živinske klaje, v sviloreji in živinoreji. Opomniti je pa še, da je gosp. Reali si nalaš dal iz Belgije delavcov priti, da so mu dre-nažo napravili.

Kače.

Iz več krajev skoro nam pripovedujejo, kakošna afrikanska vročina vladuje letošnje leto; zato so se pa tudi zlasti strupene kače čez silo zaredile, še celo v krajih, kjer so se pokazale druge leta le redko. Tako je nedavno v nekem kraju na Českem pičila strupena kača deklico, da je mogla nagle smerti umreti. Tudi pri nas je solnce kaj vroče pripekalo in še vedno pripeka, pa vendar take vročine nimamo kot drugod in sicer iz tega lahko umevnega vzroka, ker nam pohleven dež dostikrat razbeljeno zemljo pokrepčuje. Pa strupene kače vendar tudi pri nas niso redke in ni davnej kar smo brali v „Novicah“ tako nesrečo. Menimo tedaj, da ne bode napačno, ako od kač kaj več govorimo.

Dasiravno imajo te živali malo prijatlov, vendar tudi niso brez koristi, sosebnop gospodarjem, ker miši, čer ve in druge merčese pokončujejo in jejo. Gledé na to korist, gotovo vsak gospodar, ki pokončuje kače, dela sebi krivico; da jih naši ljudje tako zlo čertijo, je sosebnop natorni strah pred njimi vzrok, kterega še razne dostikrat strašivne pripovedke povikšujejo. *)

Vse kače razločujemo v strupene in nestrupene. Nestrupena kača ima ostre zobé, s kterimi pregrizuje svoj živež; strupa pa nima; zatoraj, če tudi ujé taka kača človeka, rana ni nevarna. Take so vse naše nestrupene kače; v krajih pa, kjer vročina neizrečeno pripeka, se nahajajo kače, ki lahko ovco ali kozo naenkrat pojejo; človeku pa vendar niso nevarne.

Nestrupene kače so pri nas zlasti belouške (*Coluber natrix*, Ringelnatter), zato tako imenovane, ker so belkastega trebuha, in modrikastega herbta. Zovejo se tudi vodnice, ker zahajajo rade v vodo; živé pa tudi po livadah in v gostem germovji; strupene niso. Če tako kačo zagradiš, se pocedi iz nje nekak smerdljiv sok. Jé samo miši, žabe, martinčke, kebre, tudi ribe in ptiče. Zato je zlo napčno belouško ubiti.

Ravno tako nedolžne so tudi kočarice (*Coluber tessellatus*, Würfelnatter), ki dostikrat še celo v hišo prilezejo.

Od drugih nestrupenih kač nočemo tu več govoriti, popisati hočemo natanjčnije strupene.

Strupene kače imajo v žrelu nekoliko pregibljevih zob, nad kterimi je mehurček, ki ima kake 2 ali 3 kaplje olju enakega strupa. Če strupena kača misli pičniti, pritisnejo gibljivi in votli zobci strupene mehurje, da se iz njih pocedi nekoliko strupa v rano. Strup je le nevaren, če do kervi priteče, drugače ne. V obče skoro vse strupene kače pičijo le z dvema zoboma; zatoraj se našim očem tudi dozdeva kot da bi bila rana zbodena od dveh šivank; pa v kratkem času grozno oteče. Ker strupeni zobje ne tičijo terdo v čeljusti, kača le golo telo lahko rani. Najbolje se tedaj naši ljudje varujejo kač, če imajo škornje čez kolena, in skoro potrebno je to našim koscom in ženjicam. Kača ne piči človeka, zvon če ima nesrečo na njo stopiti ali jo drugač razjeziti.

Pri nas imamo trojih strupenih kač:

Modras (*Vipera (Pelias) berus*, Giftotter, Kreuzotter). Na herbtu ima kraj celega telesa černkasto rezkavico (*Zickzacklinie*) in od tod na obéh straneh černe pege. Nikoli ni dalja kot dva čevlja. Živi v srednji Evropi pod kamenjem in v nizkih germih. V bolj severnih krajih rana po modrasovem piku le oteče; pri nas pa človek, če ga piči ta kača, umerje naglo. Ako jo ujameš in zapreš, živi še šest do osem mescov brez hrane, in še le po tem gladú pogine.

Gad (*Vipera ammodytes*, Sandvipser), živi le pri nas noter doli do Greškega. Podoben je modrasu razun da ima na glavi dva rožička; tudi ta kača je le redko dalja kot dva čevlja. Ako človeka piči, umerje, če ni dostojne hitre pomoči. Živi najraje blizo apna.

Černuša (*Vipera (Pelias) prester*, Höllennatter) je tudi enaka modrasu, le da je vsa černkasta. Na Talijanskem je mesto nje ljutica (*Vipera aspis*).

Razvidi se, da so blizo vse strupene kače sivkaste in še bolj černkaste barve, in srednje velikosti.

Kakor je že bilo rečeno, strupene kače ne pičijo človeka, če se jih ne dotakne; gredé po germovji pazi dobro, da je ne pohodiš, drugač se ti ne bo po volji izšlo.

Rana ni zmiraj enako nevarna. Paziti se mora, kakošna je kača. Je kača velika, je tudi rana nevarniša, ker se o tej priliki več strupa v rano pocedi; če je kača malo poprej pičila živino, je že dosti strupa bila porabila in rana potem ni tako zelo nevarna. Ob veliki vročini je rana neizrečeno nevarna zlasti v južnih krajih; toraj tudi strup poleti veliko bolj škoduje kot spomladi. Slednjic se mora tudi na to gledati, kam je kača pičila; čem več je ondi žil, tem nevarniša je tudi rana, ker, kakor je bilo že omenjeno, je strup le nevaren, če do kervi priteče.

Previdnost Božja postavila pa je tudi kačjemu strupu mejo s tem, da imamo mnogo zdravil. Tu hočemo govoriti o tem: kaj je storiti, če človeka nenadoma kača piči, naj si bode na polji ali drugod.

Pervo je iz rane strup berž odpraviti, da se po žilah do kervi ne razširi; toraj je po priporočevanju mnogih zvedenih mož najbolje strup izserkati, pa ga izpljuniti, ker strup želodcu celo nič ne škoduje. Le zelo pazljivo se mora delati; dostikrat se je že pripetilo, da si je marsikter ranil s tem jezik, ali da je imel ustnice razpokane; mnogo jih je dalje, da imajo premeško dlasno (mesó okoli zob), da jim rada kri priteče. Ako je to, je nevarno iz rane serkati strup, ker kmalo priteče strup v kri. Dobro je tudi z ojstrim nožem narezljati rano, da zlo kri teče; vzemi potem cunjico in jo zažgi nad rano, da strup posušiš; namesto cunje lahko zažgeš tudi tersko, pa ne od vžigavnih klincev, ki so sami strupeni. Če ne moreš ukresati ognja, operi rano skerbno s scavnico, glavo pa z merzlo vodo, in se napoti proti domu. Hoditi je pa treba počasi, da se ti kri ne ogreje in strup dalje ne razširi. Pridši domú izpiraj rano s salmjakovcom (*Salmiakgeist*), kterega v Brazillii z dobrim

*) Mnenje to je pravo. Od kod drugod bi pač izvirale razne pripovedke, ki se še dan danes nahajajo med ljudstvom, in ki popisujejo strašne podobe zmajev, lintvornov in drugih enakih stvari, kterim se prilastuje neka čeznatorna moč. Porok tega je, da jih brez ovinka imenujejo kače. Govor o njih je tudi zlasti v nemških bukvah, v tako zvanih „Rittergeschichten“, po kterih naša mladina tako rada sega, dasiravno niso piškavega oreha vredne. Prevoditelj.

uspehom rabijo; v našem Primorju imajo pripravno neko zeliše. *)

Kdor stori hitro in natanko, kar smo tu svetovali, se mu ni treba bati ne kače, pa tudi gotovo ne njenega strupa.

Po „Gosp. listu“ poslovenil Gr. Krek.

Ali je zdravo, po kosilu (obedu) enmalo zadržati?

Ni davnej, kar sem naletel neko družbico, v kateri so se ravno pričali: ali je zdravo ali ne, po kosilu enmalo pospavati. Eni so terdili, da ni, — eni pa, da. Čigavo je pravo, sem jim še le jez razsodel. Ker mi je nekdo prav živo naročal, naj o tem tudi v „Novicah“ enkrat kaj povém, spolnim mu danes to njegovo željo.

Najprvo pa rečem: kdor nima časa po kosilu lenobe pasti, naj se nikar ne boji, da bi mu kmali po jedi bilo delo v škodo; vendar, kdor koli more po kosilu saj eno uro počivati, naj to za zdravja voljo stori, da ne prenapenja berž moči celega života, kadar ima želodec največ opraviti.

Zdaj pa hočem odgovoriti na vprašanje: ali je zdravo, po kosilu (obedu) enmalo zadržati?

Nekdaj so rekli: „Po jedi stoj, ali pa tavžent stopinj stori.“ Kakor pa je marsikaj, kar so naši stari zdravniki mislili, dan današnji po pravici overženo, tako je tudi to pravilo napčno; dan današnji je za pravo spoznano to-le: Po jedi počivaj ali pa tudi enmalo zadržaj.

Počitek po kosilu je vsakemu potreben, pa tudi enmalo zadremati je zdravo vsem tistim, ki so zmerno jedli in se niso preveč vina napili, da jim v spanji potem kri preveč v možgane ne stopa. Taki vinjenci naj nikar ne spijo po kosilu, ampak brez spanja naj počivajo enmalo.

Vsem drugim pa je zdravo, po kosilu enmalo zadržati.

Zakaj?

Lahko je to dokazati prav po poti naše mile matere nature, ktera nam najbolj kaže: kaj je prav, kaj pa ne.

Poglejmo déte, ko se je nasisalo pri materi svoji, ali ne zaspí sladko koj po tem? — Poglejmo našo domačo živino, kravo in vola, psa in mačko, ovco in prešiča, kako radi se vležejo, kadar so se najedli, in kako očitno se na njih vidi, da jim počitek dobro dé.

Zvediti: ali je po jedi zdravo počivati in enmalo drémati, so naredili nalaš skušnje. Po troje zdravih lovskih psov so nakermili (nafutrali) vse enako; potem so enega na lov zagnali, — z drugim so ravno tako dolgo počasi okoli hodili, — tretjemu pa so dovolili, da se je vlegel in po navadi zaspal. Čez dve uri so vse zaklali in želodec preiskali. Kaj so našli? Tisti, ki so ga jahali na lovu, ni imel v želodcu še skor nič prekuhanega od tiste jedi, ki jo je povžil, — uni, ki je počasi hodil, pa že bolj; tretjemu pa, ki je spal, je prekuhal želodec že skor do dobrega vse.

Da počitek koj po kosilu dobro dé, izvira od tod, ker o počivanji celega trupla tudi želodec počivati more, in kadar počiva, takrat pridno kuha in prebavlja. Še le čez eno uro, ali čez 2, 3 ali 4 ure, kakor je vžita jed bila lože ali težje prebavljiva, se začne želodec gi-

bati, da spravlja iz sebe, kar je prekuhal, in žene doli v čeva. Takrat, ko je, gibaje se, želodec začel to opravilo, da po čevah grejo povžite stvari, takrat pa je prav in je zdravo, da se tudi vès život giblje; zdaj je dobro se sprehajati.

Spanje je v zdravem stanu popolnoma počitek možganom, ktere potrebujemo v vseh svojih delih, naj delamo le bolj z rokami ali pa, kakor pravimo, z glavo. Kdor ima take opravila, da si le bolj glavo napenja, tak utruji svoje možgane toliko bolj. Spanje je tedaj počivanje možganov; v spanji dobivajo možgani novo moč. Le možganom tedaj pomaga spanje, — ker pa možgani vladajo telesno moč celega života, je očitno, kako spanje okrepeča vès trudni život.

Po kosilu tedaj enmalo zadržati je koristno na dve strani: od ene si želodec olajšuje prebavljanje, od druge se spočijejo možgani. Tistim tedaj, ki so pred kosilom zlo napenjali svoje možgane z učenimi deli, ali kateri so druge težke dela delali, da so se zlo utrudili, in vsem, ki so bolj slabotnega in občutljivega života in nimajo preobilo kervi, tekne dremanje po kosilu prav dobro.

Al le kratek čas smeš drémati; dosti je pol ure, k večemu eno uro. Kar je več, je škodljivo, ker dolgo spanje overa prebavljanje želodca. Tudi ne, da bi se v posteljo vlegel, — ampak na stolu, ki ima na vsaki strani ušesa (Grossvaterstuhl), drémaj ali pa na počivalu (Ruhebett) s primerno visokim zglavjem.

To je resnica o pravdi: ali je zdravo po kosilu zadržati ali ne.

Po tem naj vsak za se razsodi, ali mu je spanje po kosilu zdravo ali ne.

O naši književnosti.

Blezo vsi kraji naše mile slovenske domovine so v tem ali unem oziru jako znameniti. Nekatere občudujejo zgolj zavoljo njih narurne lepote, drugim pa zopet njih zgodovinski pomen daje pravo veljavnost. Pač dosti bi se dalo pisati o ljutih bojih, v katerih je hotel izkoreniti kruti Otoman pešico naroda z neizbrojnimi armadami; upepélil je sicer mnogo gradov in vasi, zaterl marsiktero hrabro rodovino, naroda vendar do čistega zatreti ni mu bilo mogoče. Minulo je skoro tri sto let, odkar je zadnjikrat prihrul v naše kraje; al spomin se je ohranil do danes med ljudstvom v pesmih in povestih. Veliko se jih je že priobčilo v raznih časnikih, več pa jih je tega in enakega značaja še med ljudstvom skritih, katerih marljiva roka domoljubov ni še zapisala; še vedno čakajo nabiravcov sposobnih in rodoljubnih glav, ki bi jih že skoro pozabljivosti oteli. Al žalibog! da ni vsakemu dano, hoditi od kraja do kraja nabirat národsko blago; večidel je le dijakom (šolskim učencem) dana priložnost o šolskih praznikih.

Da se toraj tehtnega pregovora „Bezectné jest, we vlasti swe cizincem byti“, krivih ne storé, bi bilo želeti, in skoro je dolžnost, da mladenči, ki imajo rodoljubno serce, obhodijo kraje svoje domovine, in med ljudstvom marljivo nabirajo národne stvari: povesti in pesmi.

Komur je znano, kakošne vrednosti so, bi gotovo ne deržal rok križem. Pesmi národne kot tudi povesti so zerkalo národnosti; one nam živo pred oči stavijo življenje naših prededov, ko so nam ravno v njih zapustili spomenike zgodovinske in basnoslovne. Pa kaj bi široko in dolgo razkladal njih ceno; prepričaš se lahko sam s kakošnim duhom so prešinjene, če jih le nekoliko umno preberaš.

Pri tej priliki moram zaverniti mnenje nekterih, ki terdijo, da se mora izkoreniniti vse in pokončati do dobrega, kar ni zgolj v pobožnem duhu zapetega. Tega pa nihče ne bo terjal, kterege obzir po svetu je kaj širji

*) Dve rastlini ste tudi pri nas na Krajskem zoper strupeni kačji pik dobro poterjene: Astramontano, za katero smo zvedili iz Primorskega, so razglasile „Novice“ že v letu 1845 tako, da je znana po celi deželi; unidan še le pa smo zvedili za drugo rastlino: ajdovsko lilijo ali zlati klobuk (Türkenbund-Lilie), ktere zdravilna moč, kakor se nam je v 29. listu letošnjih „Novic“ povedalo, je pa že tudi v nekterih krajih zeló znana. Vred.